

**LIBRIS**

We know  
books

**DEBORAH CADBURY**

**JOCURILE DE CULISE  
ALE  
REGINEI VICTORIA**

Traducere  
LIVIU-CONSTANTIN MATEESCU

**EDITURA ORIZONTURI**

încă de la început și care i-a văzut potențialul. Aș vrea să-i mulțumesc și editorului-șef de la Bloomsbury, Sarah Ruddick, pentru supravegherea ei excelentă, editorilor asistenți Marigold Atkey și Jasmine Horsey, și lui Richard Mason, pentru redactarea grijulie. În New York am avut plăcerea să lucrez încă o dată cu Clive Priddle, redactorul de la Public Affairs, Hachette Book Group. Îi mulțumesc lui Jane Robins Mize, de la Public Affairs, pentru că a îndrumat cartea prin toate fazele procesului american de producție. Acest proiect nu s-ar fi putut concretiza niciodată fără Gordon Wise de la Curtis Brown, care a văzut potențialul poveștii încă de la început. Îi sunt îndatorată lui Gordon pentru comentariile sale editoriale pertinente și pentru sfaturile și încurajările pe care mi le-a dat în fiecare etapă de dezvoltare a proiectului.

Le mulțumesc din inimă prietenilor și familiei, care m-au ajutat să termin această carte. Îi mulțumesc lui Pete și lui Jo și mai cu seamă Juliei Lilley, ale cărei idei pline de imaginație și înțelepciune m-au susținut în toți acești ani de scris.

## Cuprins

|                                            |            |
|--------------------------------------------|------------|
| <b>PARTEA ÎNTÂI</b>                        |            |
| <b>DEȘERTĂCIUNEA AMBIȚIILOR REGALE</b>     |            |
| 1887–1891.....                             | 5          |
| Prolog .....                               | 7          |
| Personajele .....                          | 20         |
| Note despre nume și date .....             | 22         |
| 1. „O soție bună și sensibilă” .....       | 23         |
| 2. Vicky și Frederick .....                | 47         |
| 3. Ella și Serghei .....                   | 77         |
| 4. Alix și Eddy.....                       | 112        |
| 5. Eddy și Hélène .....                    | 138        |
| 6. Eddy și May .....                       | 167        |
| <b>PARTEA A DOUA</b>                       |            |
| <b>APOGEUL REGALITĂȚII 1892–1901 .....</b> | <b>207</b> |
| 7. George și Missy.....                    | 209        |
| 8. Missy și Ferdinand .....                | 235        |
| 9. George și May .....                     | 256        |
| 10. Nicolae și Alix.....                   | 287        |
| 11. Ena și Alfonso .....                   | 318        |
| 12. Decăderea .....                        | 349        |
| Mulțumiri .....                            | 382        |

## Note despre nume și date

Pentru că mulți dintre descendenții Victoriei și ai lui Albert au fost numiți la rândul lor „Victoria” și „Albert”, poate că nu este surprinzător că în familia regală s-au folosit porecle, iar eu am adoptat aceste nume familiare acolo unde a trebuit să disting între generații mai tinere de „Victorii” și „Alberti”. Spre exemplu, cea mai mare fiică a reginei Victoria, și ea o Victoria, ajunsă mai târziu împărăteasă a Germaniei, a fost cunoscută sub numele de „Vicky”. La rândul ei, a doua fiică a lui Vicky, Victoria sau „tânăra Vicky”, era poreclită „Moretta” în familia sa, și i-am spus și eu la fel. Fiul cel mare al prințului Albert, Albert Edward, a fost mai cunoscut cu numele „Bertie”. La rândul său, fiul cel mare al lui Bertie, Albert Victor, a fost poreclit „Eddy”. Am adoptat, de asemenea, forma englezească a numelor, ca, de exemplu, „Margaret” în loc de „Margarethe” și „Victoria” în loc de „Viktoria”, cu excepția cazurilor în care forma străină a numelor este foarte cunoscută, ca în cazul kaizerului Wilhelm.

În secolul al XIX-lea, Rusia și alte părți din Europa răsăriteană foloseau calendarul iulian sau calendarul „pe stil vechi”, care era cu douăsprezece zile în urma celui gregorian sau a calendarului „pe stil nou”, folosit pe scară largă în Vest. În prima parte a secolului XX, calendarul iulian era cu treisprezece zile în urma celui gregorian, care nu a fost adoptat în Rusia decât abia în 1918, și încă și mai târziu în România și în Grecia. Pentru continuitate, datele tuturor evenimentelor sunt indicate în conformitate cu calendarul gregorian, folosit în Vest. Datele conform calendarului iulian (pe stil vechi) sunt indicate prin marcajul [SV] în notele despre surse.

## 1

### „O soție bună și sensibilă”

„Eddy are nevoie cel mai mult de o soție bună și sensibilă...”

Bertie către regina Victoria, decembrie 1891

În primăvara anului 1887, pe când începeau pregătirile pentru aniversarea Jubileului de Aur al reginei Victoria, pentru marcarea unei jumătăți de secol pe tronul britanic, între regină și apropiații săi a avut loc o nedorită altercație. Diferendul de opinii a apărut pe o temă aparent neînsemnată, referitoare la coroana pe care ar fi trebuit să o poarte la parada omagială care urma să aibă loc prin centrul Londrei. Pentru copiii reginei Victoria, aceasta era o ocazie bună ca mama lor, în vârstă de 68 de ani, să renunțe la vălurile îndoliate de văduvă și la căciula albă și să apară din nou strălucitoare, după anii în care stătuse retrasă. La Jubileul său de Aur ar fi trebuit să fie foarte vizibilă, în toată splendoarea staturii sale iconice de 1,5 metri, încoronată cu mai multe diamante splendide, care să vădească fără urmă de îndoială că era o mare regină și împărăteasa unui imperiu glorios.

Regina Victoria era de altă părere. Nu avea nevoie de coroană; o bonetă ar fi fost suficientă. Aceasta avea să sublinieze rolul ei de mamă, bunică și chiar străbunică. Cum s-ar fi putut, gândea ea, ca scoaterea în evidență a poziției sale de mamă să submineze imaginea ei de regină? Era mai mult decât o mamă: era marea conducătoare a Europei. Căsătoriile dinastice ale copiilor ei erau dovezi clare ale poziției sale unice în Europa. Cu încăpățănare și cu o șiretenie contraintuitivă, Victoria

considera că o scoatere în evidență a rolului său maternal avea să-i sublinieze puterea. Mai mult, simbolismul acesta al „mamei universale” făcea o legătură specială între ea și toți supușii săi.

Copiii săi erau consternați. Fuseseră invitați cincizeci de regi și de prinți din toată lumea. Aceștia cu siguranță urmau să afișeze ținute colorate, regale, care aveau să contrasteze cu hainele simple și bătrânicioase ale reginei Victoria, încununate cu o simplă bonetă. Maharajahii indieni și suitele lor, înveșmântați flamboiant în tunici în culori strălucitoare, cu turbanele pline de pietre prețioase și bijuterii și cu șalvari de un alb imaculat – astfel de grupuri exotice ar fi putut să o eclipseze cu totul pe regină. Fuseseră instalate tribune pe o lungime de șaisprezece kilometri. La eveniment urmau să participe sute de mii de persoane. Cum ar fi putut regina Imperiului Britanic, monarh de renume mondial al celei mai invadate națiuni, să defileze în fața unui asemenea public distins cu doar o biată bonetă pe cap? Așa cum îi amintise reginei un fost ministru, lordul Charles Halifax, cu ceva vreme înainte, oamenii „voiau să vadă bogăția pentru care plăteau... Voiau să vadă Coroana și Sceptrul și toate chestiile de genul acesta”. Părerea lui era împărtășită de mulți alții. Cu un an înainte, secretarul însărcinat cu afacerile externe, lordul Rosebery, îi scrisese secretarului particular al reginei Victoria, Henry Ponsonby, însă fără prea mare succes: „Simbolul care ține laolaltă acest vast imperiu este o coroană, nu o bonetă”. De această dată nora reginei, prințesa Alexandra, a fost trimisă să o convingă și să insiste din nou pentru purtarea coroanei. Schimbul de replici dintre regină și nora sa nu a durat prea mult. Alexandra a ieșit „tremurând” din apartamentele reginei Victoria, după doar câteva momente, așa cum povestește biografa reginei, Elizabeth Longford. Boneta câștigase bătălia.

Astfel de episoade de rezistență în fața voinței celorlalți erau folosite cu înțelepciune de către regină. Poziția sa era

caracterizată de un anume paradox. Monarhia nu era deloc populară în toate păturile sociale. Regina fusese luată peste picior recent în East End, la Londra. Cu doar câteva săptămâni înainte de sărbătorirea celei de-a cincizecea aniversări pe tron, circula o fițuică ce atrăgea atenția asupra „ideilor extremiste ale radicalilor și socialiștilor” care „ridiculizau” chiar ideea unei sărbători naționale organizate în onoarea reginei, câtă vreme monarhia era „un lux costisitor și inutil”. De la moartea soțului ei, prințul Albert, în 1861, decizia reginei Victoria de a duce o viață retrasă, dominată de suferința pierderii, atrăsese multe critici, care veneau din toate părțile, la adresa regalității și a menirii acesteia. Furia care creștea din cauza faptului că regina era aproape invizibilă a fost exprimată foarte sugestiv de un glumeț care lipise un anunț pe porțile Palatului Buckingham în 1864: „Acest sediu urmează să fie scos la vânzare sau închiriat ca urmare a faptului că afacerile fostului ocupant se duc de râpă”. În 1870, acest „abandon” prelungit în brațele unei „jeluiri de lux”, așa cum spunea un observator, dusesse la apariția unui sentiment antimonarhic destul de răspândit. Politicianul liberal sir Charles Dilke a atras atenția asupra costurilor monarhiei în 1871 și a cerut abolirea acestei forme de guvernământ. Pe măsură ce ideea lui a fost îmbrățișată și de radicali, ca, de exemplu, Charles Bradlaugh, membru al parlamentului din partea Nottinghamului, a început să se vorbească despre abdicare și s-au înființat multe cluburi republicane.

A fost o perioadă în care ideile noi și radicale puneau la îndoială statu-quo-ul sistemului britanic de clase sociale. Nou-apăruta mișcare socialistă evidenția inegalitățile sociale și cerea o distribuție corectă a bogăției și a oportunităților. Sindicatele, care începuseră să capete forță, au făcut cunoscută vocea muncitorilor din industrie și au cerut reforme. Karl Marx și Friedrich Engels formulară îndemnul: „Muncitori din toate țările, uniți-vă!” încă din 1848, în al lor Manifest comunist, și scosese în evidență exploatarea maselor de către

cei puțini și bogați. Aflat în exil în Anglia, Marx lucrase în British Museum la lucrarea sa de căpătâi, *Das Kapital*\*, în care expunea viziunea sa despre un stat comunist și prezenta slăbiciunile capitalismului și ale elitelor sale privilegiate. „Să facem clasa conducătoare să tremure”, strigau comuniștii și marxștii care se adunaseră să protesteze în masă în Hyde Park în 1871. În același timp, mișcarea anarhistă adusese terorismul modern pe continent. Deși o grozăvie ca asasinarea țarului în 1881 nu mai avusese loc până la Jubileul de Aur al reginei, mai multe ramuri ale gândirii anarhiste prinseseră rădăcini adânci în Europa și dădeau glas unor idei cu efecte pe termen lung, iar abolirea statului și a monarhiei nu era văzută decât ca un preludiu.

Însă regina Victoria nu tremura. Ea se ridicase deasupra acestui amestec de idei, fără să fie atinsă de ele, încăpățânată, cu autoritatea ei unică. Poate că miniștrii o boscorodeau din pricina faptului că se izolase de atâta vreme și pentru că erau obligați să călătorească aproape 1000 de kilometri până la reședința ei favorită, Balmoral, în Scoția, însă până la urmă se supuneau de fiecare dată, și de obicei cu deferență. Regina a devenit „plină de o conștiință instinctivă a supremației poziției sale”, așa cum observa biograful secretarului său particular, fiul acestuia, Arthur Ponsonby. Avea „obișnuința dominării”; atitudinea sa imperială îi asigura o asemenea „încredere și siguranță de sine”, încât până și cel mai vocal ministru era până la urmă dominat de prezența sa. Orice s-ar fi spus despre ea, regina își vedea poziția inatacabilă. Un întreg anturaj se îngrijea de dorințele ei. Nu i se părea deloc deplasat să comunice „prin intermediul mesajelor transmise de soldați”, dacă așa dorea să comunice. Cei care o vizitau se simțeau adesea copleșiți. Faptul că putea fi uneori exasperantă, băgăcioasă sau încăpățânată era adesea scuzat sau eventual pus pe seama sexului său. Toate acestea erau tolerate cu politețe de domnii

\* Capitalul (N. tr.)

care conduceau guvernul. Prestigiul său a crescut odată cu supremația imperială și industrială a Marii Britanii, până când a ajuns să ocupe o poziție unică, aparent neegalată de niciun alt suveran. A devenit cunoscută peste tot în lume drept „Regina”. Și, pe măsură ce un puhoi de telegrame de felicitare a început să se reverse în biroul reginei în săptămânile de dinaintea Jubileului de Aur, toate păreau să conțină urări de bine pentru marele eveniment: de la conducători din India, guvernatori din colțuri îndepărtate ale imperiului, de la școli, cluburi, bresle, sindicate, primării, coruri și școli de duminică.

Regina Victoria a marcat deschiderea festivităților în 20 iunie 1887 așa cum și-a dorit, cât mai aproape cu putință de răposatul său soț. Regina construise un mausoleu impozant pentru prințul Albert la Frogmore, lângă Windsor, și în dimineața deschiderii festivităților pentru jubileu a luat micul dejun – așa cum obișnuia adesea să o facă la Windsor – pe paștea de lângă mormântul lui, simțind încă o durere mare, un gol de necuprins în viața ei. „A venit ziua, și eu sunt singură”, a scris ea în jurnalul său. La Palatul Buckingham, mai târziu în după-amiaza acelei zile, a primit mai multe capete încoronate care veniseră din toate colțurile lumii. Sala pentru dineu, nota ea, „arăta splendid”, numeroasele lămpi de pe masa imensă în formă de potcoavă revărsând o lumină caldă peste prinții în uniforme și prințesele „îmbrăcate foarte frumos”. Dar avea o vârstă suficient de înaintată pentru ca amintirile să-i răvășească sentimentele. Când s-a trezit a doua zi în uralele celor adunați afară, s-a simțit purtată înapoi cu treizeci și șase de ani, în ziua deschiderii Marii Expoziții, din 1851, cu prințul Albert alături. Chiar și înconjurată de familia sa, se simțea „singură, oh! fără iubitul meu soț pentru care ziua aceasta ar fi fost una atât de mândră!”

Păstrat cu grijă în arhivele regale de mai bine de o sută de ani, filmul Ceremonialul Slujbei Jubiliare a Majestății Sale, acum din ce în ce mai șters, oferă o imagine vie a acestui eveniment extraordinar, o priveliște unică a cortegiului care a

străbătut străzile Londrei, înfesate de public, în ziua de 21 iunie 1887, până la Westminster Abbey. Prima procesiune a ieșit de la Hyde Park Corner la ora 10 dimineața și a oferit Angliei victoriene o imagine interesantă a imperiului: prinți indieni cu bijuterii și turbane, delegații ale Rajahului din Kapurthala, ale Maharajahului din Bhurtpore, ale Maharajahului din Jodhpore și ale multor altor dinastii indiene. O jumătate de oră mai târziu, suveranii străini au pornit împreună cu suitele lor colorate de la Hotelul Alexandra: sultanul Persiei, prințul Siamului, prințul Komatsu al Japoniei, regina Kapiolani a Hawaiiului și ambasadori ai statelor importante, precum trimisul Imperiului Otoman. La 10:45, o a treia procesiune, formată din familiile regale europene, a plecat de la intrarea Pimlico a Palatului Buckingham: arhiducele Rudolf, moștenitor al tronului Imperiului Austro-Ungar, prinții Coroanelor Suediei și Portugaliei, regii Belgiei, Greciei și Danemarcei. Se părea că întreaga lume venise să-i plătească tribut „Reginei”. Pentru un scriitor american, Mark Twain, care urmărea evenimentul din mulțime, cele trei procesiuni se uniseră și „se întindeau cât vedeai cu ochii, în ambele direcții”, și continuau să vină, oamenii importanți, demnitarii, călăreții îmbrăcați în uniforme colorate, cu căștile și pieptarele arzând parcă în bătaia razelor soarelui.

Într-un final, la ora 11:30 procesiunea reginei a pornit de la Palatul Buckingham, iar când șirul lung de trăsură a ieșit de pe porțile palatului nimeni nu a mai avut nicio îndoielă în privința mărimii și gloriei dinastiei ei. Primii au ieșit Husarii prințului de Wales și Cavaleria Palatului, urmați de trăsurile în care se aflau membrii seniori ai familiei regale. În alte șase trăsură se aflau nepoatele reginei, o nepoată prin alianță, trei nurori și trei dintre fetele sale. Urmau „prinții de sânge”, care călăreau în ordinea relației pe care o aveau cu regina: nouă nepoți și nepoți prin alianță, cinci gineri și apoi trei dintre fiii reginei. Doisprezece ofițeri indieni călare înconjurau splendida trăsură a reginei, trasă de șase cai – celebrii Royal Hanoverian

Creams\*. La vederea reginei, uralele mulțimii s-au întetit, devenind un vuiet continuu care a însoțit cortegiul pe toată lungimea drumului și care amenința să devină asurzitor. Înghesuți pe trotuare, în balcoane, pe terase și pe acoperișuri, ba chiar agățați de hornurile caselor, oamenii formau o mulțime imensă care părea să-și adore regina, atât de sobru îmbrăcată și reținută în atitudine. Regina purta o rochie lungă și celebra sa bonetă, împodobită frumos cu dantelă Point d'Alençon, iar la gât avea un colier de diamante și perle. A făcut o singură concesie: a purtat o foarte frumoasă coroană mică, împodobită cu diamante, ceva mai târziu, când s-au făcut fotografiile oficiale. Împreună cu ea în trăsură erau fiica ei cea mare, Vicky, viitoarea împărăteasă a Germaniei, și nora ei daneză, Alexandra, o viitoare regină a imperiului britanic.

Regina Victoria a fost foarte flatată de mulțimea de oameni care a aclamat-o pe tot drumul de la porțile palatului până la Westminster Abbey și de o „revărsare de entuziasm pe care n-am prea mai văzut-o în Londra până acum”. Când a ajuns la lăcașul de cult, fanfara oficială, cocoțată în amvon, a început să cânte și toată lumea s-a ridicat pentru intonarea imnului național. Încă de la intrare regina a putut observa că interiorul cavernos strălucea în culori: militarii îmbrăcați în uniforme de nuanțe diferite, robele purpurii ale magistraților, multitudinea de costume splendide ale prinților veniți din toate colțurile lumii. În timp ce ea străbătea naosul lung, spre tronul de încoronare, urmată de familia sa, un marș din Occasional Oratorio, al lui Händel, a umplut biserica, subliniind solemnitatea evenimentului. Acesta era momentul: regina Victoria, în vârstă și îmbrăcată modest, apărea drept simbolul strălucitor al prosperității și al păcii într-o lume plină de incertitudini. Cei din jurul ei poate că o întreceau în strălucire, însă, pe măsură ce

\* Royal Hanoverian Creams – caii oficiali, special antrenați, folosiți de familia regală britanică la nunți, înmormântări, încoronări și alte ceremonii (N. red.)

înainta prin lăcașul de cult, se vedea fără putință de tăgadă cine era regina și împărăteasa celui mai puternic imperiu din lume.

Indiferent de părerea pe care o avea despre boneta reginei, omul de stat liberal lord Rosebery a admis ulterior cu umilință că doar puțini „ar fi putut asista fără să fie mișcați... la acel moment impresionant și maiestuos din Abbey, când Maiestatea Voastră a apărut singură și parcă plutind deasupra tuturor – simbolizând atât de bine adevărata poziție a Maiestății Voastre”. Când slujba s-a terminat, numeroșii membri ai familiei reginei au venit în față pentru a face o plecăciune sau o reverență în fața sa și pentru a-i săruta mâna, unii dintre ei cu lacrimi în ochi, iar ea i-a îmbrățișat cu căldură; fii și fiice, nepoți și nepoate, nepoți și nepoate prin alianță. Regina Victoria a simțit momentul ca fiind unul „foarte impresionant”, și nu era singura care avea această senzație. Rolul ei de mamă a unei mari dinastii regale se contopise cu rolul de mamă a țării-mamă, și acest simbolism l-a impresionat pe lordul Rosebery. „Când Maiestatea Voastră a trecut mai târziu de la rolul de Suveran la acela de Mamă, această mișcare naturală care a adus Maiestății Voastre simpatia până și a celor mai umili dintre supușii voștri, a adăugat o emoție supremă unei scene fără egal.”

Oricât de glorios ar fi fost rolul său și oricât de mult ar fi flatat-o miniștrii săi, regina trebuia să acționeze în limitele puterilor sale de șef de stat. În contrast cu imensa putere pe care o aveau suveranii celor trei mari imperii din Europa, Rusia autocratică și semiautocraticile Austro-Ungaria și Germania, în monarhia constituțională britanică regina nu putea dicta direcțiile politicii, nu putea crește taxele și nu putea băga țara într-un război. Ultimul monarh britanic care se opusese unei legi fusese regina Anne, cu o sută optzeci de ani în urmă. Indiferent de cât de mult ar fi preferat regina Victoria un prim-ministru, a învățat să-i suporte și pe cei pe care nu-i simpatiza, inclusiv pe Gladstone, pe care-l ura și căruia a încercat adesea să i se opună. Progresele pe care le făcuse erau

în parte meritul prințului Albert; el avusese viziunea de a crea un rol nou pentru monarhie, de a o ridica deasupra politicilor de partid, deși în opinia lui suveranul trebuia să aibă putere asupra executivului. Chiar și așa, el o ajutase pe Victoria să înțeleagă cele mai grave greșeli pe care le făcuse, mai cu seamă cea din 1839, din timpul „crizei cameristelor”: tână regină nu a vrut să renunțe la niciuna dintre doamnele sale de onoare care erau simpatizante ale partidului Whig atunci când conservatorii încercaseră să formeze guvernul, pentru a aranja ca favoritul său din Whig, lordul Melbourne, să rămână la putere. În anii care urmaseră, secretarul său particular, Ponsonby, notase că regina se mai înfură câteodată pentru că nu putea să dicteze direcția politică și părea să fie din ce în ce mai dornică să se implice, însă cel mai adesea fără sorți de izbândă. Fie nu era în stare să înțeleagă pe deplin, fie nu îi convenea să înțeleagă limitele exacte ale puterilor sale. Însă într-o anumită sferă de activitate regina exercita mai mult decât un control simbolic, și făcea acest lucru prin asumarea rolului său de bunică.

În ziua aceea fierbinte din iunie 1887, pe străzile Londrei defilaseră și cei care aveau să joace un rol important în viitoarele succese ale familiei regale: nepoții săi. Regina înțelesese de mult cât de importante erau alianțele consolidate prin căsătorii pentru extinderea puterii și influenței regale, iar în acest domeniu specific stătea în puterea ei unică să modeleze peisajul politic al Europei. Treizeci și patru dintre nepoții ei au devenit adulți și, pe măsură ce ajungeau la vârsta necesară, regina putea să transforme viziunea prințului Albert în realitate. Însă acum, la aniversarea Jubileului de Aur, regina Victoria trebuia să recunoască faptul că în planurile prințului Albert se strecurase un element greu de definit. Diferitele abilități ale descendenților lor și situațiile politice extraordinar de complexe în care aceștia se găseau uneori nu ajutaseră prea mult la punerea în practică a marelui plan. Preocuparea cea mai mare a reginei era viitorul monarhiei britanice.